

L'ANÀLISI TERRITORIAL DELS ESPAIS LLIURES DE L'ARC METROPOLITÀ DE BARCELONA, EN EL MARC DEL PROJECTE SITxell

Carles Castell

Cap de l'Oficina Tècnica de Planificació i Anàlisi Territorial

Àrea d'Espais Naturals, Diputació de Barcelona

Introducció

Les tendències actuals en planificació i gestió dels espais lliures, és a dir, dels sòls no urbanitzables, mostren cada cop més la necessitat d'una ordenació territorial basada en la concepció del territori com a sistema, en el qual totes les peces tenen la seva funció. En aquest context, es fa necessària l'existència d'un sistema d'espais lliures funcionals, més enllà de preservar determinats espais naturals de la seva incorporació als processos d'urbanització a mig termini. Per això, cal posar en valor aquests espais, i dotar-los d'un projecte ecològic, social i econòmic adequat, com a única via per garantir la seva estructura i funció a llarg termini.

Una ordenació territorial que incorpori el sistema d'espais lliures com un dels elements fonamentals del territori, ha de partir necessàriament de l'anàlisi i l'avaluació de les característiques i atributs d'aquests espais des d'una perspectiva multidisciplinària, que conjugui els seus valors naturals, econòmics i socials. En aquest context, l'Àrea d'Espais Naturals de Diputació de Barcelona ha posat en marxa el Sistema d'Informació Territorial de la Xarxa d'Espais Lliures de la província de Barcelona (SITxell), un projecte destinat a l'obtenció, estructuració, anàlisi i valoració d'informació sobre el sòl no urbanitzable. El principal objectiu del SITxell és donar suport a les polítiques de l'administració local sobre els espais lliures, de forma que es faci compatible el desenvolupament socioeconòmic del territori amb la persistència de la funcionalitat dels sistemes naturals.

El SITxell és un projecte d'anàlisi territorial, estructurat mitjançant la tecnologia dels sistemes d'informació geogràfica, i encaminat a estudiar i valorar els sòls no urbanitzables en el seu conjunt, amb la finalitat de dotar-los d'estructura i fer explícit el sentit territorial que tenen els espais lliures. Per això, s'ha partit d'una estructura en mòduls temàtics, que cobreixen els diversos aspectes que defineixen l'interès dels espais lliures:

- Mòduls del Medi. Inclou els mòduls de: Geologia; Hidrologia; Flora, vegetació i hàbitats; Fauna; Ecologia del paisatge; Patrimoni cultural i Paisatge.
- Mòduls d'Usos. Inclou els mòduls de: Socioeconomia; Normatives i directives sectorials; Planejament urbanístic i territorial; Infraestructures de transports i Serveis Tècnics.

Cadascun dels mòduls conté tant cobertures bàsiques d'informació –algunes ja preexistents, mentre que d'altres s'han hagut d'elaborar a partir d'informació dispersa o generada *ex novo*–, com cobertures de valoració sectorial, producte de la transformació i combinació de les diferents capes bàsiques.

L'escala triada per al projecte SITxell ha estat 1:50.000, una escala de compromís que permet una visió suficientment detallada per a posar de manifest els principals elements i processos vinculats a la dinàmica i l'ordenació dels espais lliures des d'una perspectiva macroterritorial, i a la vegada permet abordar el projecte a curt termini. Per al desenvolupament del SITxell s'ha comptat amb la participació dels principals grups d'experts relacionats amb cadascun dels mòduls temàtics.

Les visions que emanen de les anàlisis territorials dutes a terme fins al moment interpreten el territori com un sistema únic i global, format per múltiples nodes interrelacionats, de forma que responen a una lògica conjunta. Aquest sistema territorial global es podria dividir, en un primer nivell, en dos subsistemes: el dels espais lliures –de caràcter eminentment agrícola o forestal–, i dels espais ocupats – àrees urbanes i infraestructures–.

Cadascun dels dos subsistemes presenta els seus nodes, els seus connectors, els seus fluxos, i les seves lògiques i dinàmiques. En aquest marc, el manteniment del correcte funcionament dels dos subsistemes és imprescindible per assegurar la dinàmica apropiada del conjunt del territori. És a dir, la interrelació dels espais lliures i ocupats és total i absoluta, i és inviable un territori equilibrat i funcional si un dels seus dos components no funciona. Per això, en els punts on els elements bàsics dels dos subsistemes es superposen, apareixen els punts de fricció, i és on les polítiques territorials han de garantir l'adequat encaix d'ambdós.

Els espais lliures de l'Arc Metropolità

En el marc del projecte SITxell s'ha dut a terme, per encàrrec de les Ciutats de l'Arc Metropolità de Barcelona, una primera aproximació als elements i les dinàmiques dels espais lliures d'aquest àmbit territorial. A tal efecte, s'han elaborat les següents capes d'informació, com a descriptors bàsics dels diversos aspectes a tenir en compte:

- Riscos i valors geològics: inundabilitat, pendent, erosionabilitat, zones d'interès geològic.
- Vegetació: espècies, associacions i hàbitats d'interès.
- Fauna: ocells nidificants.
- Socioeconomia: dinamisme del sector agrari, valors ecològics dels espais agrícoles.
- Connectivitat dels espais forestals
- Unitats funcionals de paisatge

Una primera anàlisi mostra els espais de major interès intrínsec, pels seus valors ecològics i ambientals. Aquests espais es troben majoritàriament a les serralades Litoral i Prelitoral i corresponen en gran mesura a zones ja protegides en l'actualitat, com ara el Montnegre–Corredor, Serralada Litoral, Gallifa, Sant Llorenç del Munt i l'Obac, Montserrat i Garraf–Olèrdola, Foix. La necessària continuïtat dels espais lliures, per tal d'evitar la seva fragmentació i aïllament, passa per la preservació de les àrees intermèdies d'aquestes serralades, imprescindibles per al manteniment d'una veritable xarxa d'espais protegits interconnectats.

Les planes del Vallès i del Penedès mostren dues realitats molt contrastades. Els espais agrícoles del Penedès mostren un dinamisme socioeconòmic de primera magnitud vinculat a la vinya, que assegura la continuïtat d'aquesta activitat. La xarxa de torrents i rieres i les taques de vegetació natural aporten també importants valors naturals i paisatgístics a la zona. En el cas del Vallès, els espais agrícoles i forestals estan subjectes a una forta pressió transformadora, a causa de l'escàs dinamisme socioeconòmic i la forta demanda de sòl per a altres usos. El manteniment d'un sistema d'espais lliures, que assegurï la continuïtat de la matriu agroforestal i eviti la dispersió de la ocupació urbana, passa per la seva valoració i planificació des del punt de vista territorial.

A partir de les anàlisis que aquí s'apunten, i d'altres de complementàries, el planejament territorial hauria de definir quines són les zones que, pels seus valors naturals, agraris, paisatgístics i territorials –o bé pels riscos ambiental associats–, no haurien de transformar-se cap a usos urbans. Així mateix, l'aproximació que emani del SITxell pot ajudar a establir el millor model per tal que els creixements urbans i les infraestructures viàries i del territori interfereixin en la menor mesura possible sobre la dinàmica pròpia dels espais lliures.

Igualment, i des d'un punt de vista més propositiu, els espais lliures han de ser dotats de projecte, i en conseqüència, dels mecanismes i recursos adequats per a la seva gestió –normatius, competencials, econòmics–, bé sigui mitjançant el planejament general o la planificació sectorial. La zonificació de l'ordenació dels espais lliures hauria de definir els objectius per a cadascun dels elements, a partir dels quals es puguin desenvolupar els projectes de protecció i millora de les àrees agrícoles i forestals.